

Συγκριτικά Οικονομικά Συστήματα

6. Ασιατικός καπιταλισμός: Ιαπωνία και «ισλαμικές οικονομίες»

Οι ενότητες του μαθήματος

Ενότητα I: Εισαγωγή και θεωρητικό πλαίσιο

1ο μάθημα: Εισαγωγή στο μάθημα και τις βασικές του έννοιες. Τα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα και η διαδοχή τους.

Ενότητα II: Ο καπιταλισμός και οι μορφές του

2ο μάθημα: Η ιστορική ανάπτυξη και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος.

3ο μάθημα: Από τον κλασικό φιλελευθερισμό στον «νεοφιλελεύθερισμό»: το λεγόμενο αγγλοσαξωνικό μοντέλο.

4ο μάθημα: Ο μεταπολεμικός «κεϋνσιανός καπιταλισμός» σε Γαλλία, Γερμανία, Σκανδιναβικά κράτη.

5ο μάθημα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως εγχείρημα διακρατικού καπιταλισμού.

6ο μάθημα: Ασιατικός καπιταλισμός: Ιαπωνία και «ισλαμικές οικονομίες».

Ενότητα III: Ο σοσιαλισμός και η εμπειρία του κατά τον 20ο αιώνα

7ο μάθημα: Τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος.

8ο μάθημα: Η ιστορία του Κεντρικού Σχεδιασμού στην ΕΣΣΔ.

9ο μάθημα: Συμβιβάζεται ο σοσιαλισμός με την αγορά; Η Γιουγκοσλαβική “αυτοδιαχείριση” και η «σοσιαλιστική οικονομία της αγοράς» της Κίνας.

Ενότητα IV: Ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός σε διάλογο

10ο μάθημα: Η συζήτηση για τον οικονομικό υπολογισμό.

11ο μάθημα: Η σύγχρονη συζήτηση για το σοσιαλιστικό σχεδιασμό.

12ο μάθημα: Επανάληψη και συμπεράσματα.

Τα βασικά ερωτήματα του μαθήματος

1. Πως μετεξελίχθηκε η φεουδαρχική Ιαπωνία σε ένα σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος;
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και οι αιτίες του Ιαπωνικού οικονομικού «θαύματος»;
3. Ποιες είναι οι οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η σημερινή Ιαπωνία;
4. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των «ισλαμικών» οικονομιών;
5. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της Ιρανικής οικονομίας;

1. Πως μετεξελίχθηκε η φεουδαρχική Ιαπωνία σε ένα σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος;

Μορφολογικά-δημογραφικά χαρακτηριστικά Ιαπωνίας

1. Μικρή σε έκταση : 377.975 km² [Ελλάδα: 132.049 km²]
2. Μεγάλη σε πληθυσμό: 123.552.000 [Ελλάδα: 10.482.187]
3. Πυκνοκατοικημένες πόλεις: Η μητροπολιτική περιοχή του Τόκιο είναι η μεγαλύτερη του κόσμου (37 εκ.)
4. Διασκορπισμένη σε τέσσερα μεγάλα νησιά και χιλιάδες μικρότερα.
5. Ελάχιστη καλλιεργήσιμη γη.
6. Ορεινή εδαφική έκταση.
7. Ευάλωτη σε φυσικές καταστροφές: σεισμοί, ηφαίστεια, τσουνάμι.

Η ιαπωνική φεουδαρχία

Η κοινωνική ιεραρχία στη φεουδαρχική Ιαπωνία (12^{ος} αιώνας-1868)

Θέση	Ρόλος / Εξουσία	Σχόλια
Αυτοκράτορας	Συμβολική θρησκευτική και πολιτική εξουσία	Στην πράξη πολύ περιορισμένη εξουσία, κυρίως τελετουργική.
Σογκούν (Στρατηγός)	Ανώτατος στρατιωτικός κυβερνήτης	Κατείχε την πραγματική πολιτική και στρατιωτική εξουσία. Όλοι οι ντάιμιο θεωρητικά υπόκεινταν σε αυτόν.
Ρόδιμοι ντάιμιο (Μεγάλοι Κύριοι)	Τοπικοί φεουδάρχες	Κυβερνούσαν μεγάλα εδάφη και στρατούς. Θεωρητικά υπάγονταν στον σόγκουν, πρακτικά είχαν μεγάλη αυτονομία.
Σαμουράι	Πολεμική αριστοκρατία	Υπηρέτες των ντάιμιο, στρατιωτική ελίτ.
Κάτωτεροι υπάλληλοι / αγρότες / τεχνίτες / έμποροι	Οικονομική βάση της κοινωνίας	Κυρίως οι αγρότες που πλήρωναν φόρους, αλλά και οι τεχνίτες και οι έμποροι.

Περίοδος Μειϊτζί (1868-1912): Το μεγάλο άλμα στη σύγχρονη εποχή

Πριν τις Μεταρρυθμίσεις των Μειϊτζί

- 17^{ος}-μέσα 19^{ου} αιώνα: Φεουδαρχική εξουσία των σογκούν, τυπική παρουσία Αυτοκράτορα, απομόνωση από τον υπόλοιπο κόσμο, πολιτικός κατακερματισμός σε 250 ημιαυτόνομα φέουδα (χαν), καθένα υπό την εξουσία ενός Ντάιμο (φεουδάρχη).
- 1853: Ο Αμερικανός ναύαρχος Πέρι ανάγκασε με πολεμικά πλοία την Ιαπωνία να ανοίξει τα λιμάνια της στο εμπόριο. Φανερώθηκε η καθυστέρηση της χώρας σε σχέση με τη Δύση.

Οι Μεταρρυθμίσεις των Μειϊτζί

1. Κατάργηση φέουδων
2. Ενοποίηση της χώρας κάτω από ένα κεντρικό κράτος.
3. Εθνικιστική ιδεολογία γύρω από τον Αυτοκράτορα, τον «πατέρα του έθνους»
4. Εισαγωγή δυτικών θεσμών:
 - α. Συνταγματική Μοναρχία
 - β. Κοινοβούλιο (Δίαιτα)
 - γ. Σύγχρονος στρατός και ναυτικό
 - δ. Εκπαίδευση, βιομηχανία και υποδομές κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Η αποικιακή επέκταση ως προϊόν της καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης της Ιαπωνίας

- Η βιομηχανική ανάπτυξη στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα επέφερε τη δίψα για αποικιακή επέκταση:
 1. 1895: Ταϊβάν (1^{ος} Σινο-Ιαπωνικός πόλεμος)
 2. 1910: Κορέα
 3. Νότιο τμήμα νήσου Σαχαλίνη (Ρωσο-Ιαπωνικός πόλεμος (1904-1905))
 4. 1914-1919: Κατάληψη και διατήρηση ως εντολή (mandate) των γερμανικών αποικιών στον Ειρηνικό.
- Πέρα από τις αποικίες, υπήρχε μία ακόμα ευρύτερη ζώνη ιαπωνικής επιρροής, η οποία λεγόταν προπαγανδιστικά «Σφαίρα Συνευημερίας Μείζονος Ανατολικής Ασίας».

Οι Ιαπωνικές αποικιακές κτήσεις και σφαίρες επιρροής

Η Ιαπωνική Αυτοκρατορία (1942)

Η Σφαίρα Συνευημερίας Μείζονος Ανατολικής Ασίας

2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και οι αιτίες του Ιαπωνικού οικονομικού «θαύματος»;

Το Ιαπωνικό «οικονομικό θαύμα»

- **Περίοδος:** 1950-1973
- **Κύρια Χαρακτηριστικά:**
 - i. Υψηλός ρυθμός ανάπτυξης: ~9–10% ετησίως κατά μέσο όρο
 - ii. Βιομηχανική ανασυγκρότηση: μεταποίηση, ηλεκτρονικά, αυτοκίνητα, ναυπηγική
 - iii. Έμφαση στην εξαγωγική οικονομία: τεχνολογία υψηλής προστιθέμενης αξίας.
 - iv. Κρατική κατεύθυνση: στρατηγικός ενδεικτικός σχεδιασμός και υποστήριξη ιεραρχούμενων κλάδων.
 - v. Επιδίωξη κοινωνικής συνοχής: σχετικά σταθερή εργασία, συλλογικές συμβάσεις, ψηλή παραγωγικότητα.
- **Αποτελέσματα:**
 - α. Ανάπτυξη βιοτικού επιπέδου
 - β. Η Ιαπωνία γίνεται η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο.
 - γ. Πανίσχυρη βιομηχανική βάση και διεθνής ανταγωνιστικότητα.

Επιδιώξεις ΗΠΑ από μεταπολεμική οικονομική βοήθεια (Δόγμα Τρούμαν, Σχέδιο Μάρσαλ, χρηματοδότηση Ιαπωνίας)

1. Μέσο αντικομμουνιστικής επιρροής και ανάσχεση της επιρροής των κομμουνιστικών ιδεών και της ΕΣΣΔ
2. Οικονομική και πολιτική ενοποίηση όλου του αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου υπό την ηγεσία των ΗΠΑ. Σύνδεση με τη δημιουργία του στρατιωτικού συνασπισμού του ΝΑΤΟ (1949) και της δημιουργίας αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων σε Ευρώπη-Ιαπωνία.
3. Ενίσχυση δολαρίου ως διεθνούς νομίσματος (σύστημα Bretton Woods).
4. Διασφάλιση νέων αγορών για τις αμερικανικές εταιρείες: Η βοήθεια δεν δίνονταν σε ρευστό, αλλά με τη μορφή πιστώσεων που συνοδεύονταν με υποχρέωση αγοράς αμερικανικών προϊόντων.
5. Υποβοήθηση της παρουσίας αμερικανικών επιχειρήσεων σε Ευρώπη-Ιαπωνία: παροχή «τεχνικής βοήθειας» σε αμερικάνικη τεχνολογία και μεθόδους παραγωγής, επιβολή μείωσης εμπορικών δασμών-περιορισμών και «απελευθέρωση» αγορών για εισαγωγή επενδύσεων από αμερικανικές πολυεθνικές.
6. Ανάπτυξη εξάρτησης από αμερικανική τεχνολογία που προϋπέθετε παρουσία αμερικανικών επιχειρήσεων.

Ο παρεμβατικός φιλελευθερισμός της Ιαπωνίας

- Η οικονομική πολιτική συνδύαζε τη ρύθμιση, τον προστατευτισμό και την ανάπτυξη της ελεύθερης αγοράς.
- Δομείται πάνω στη συνεργασία κυβέρνησης-επιχειρήσεων αλλά και το συνδυασμό ενδεικτικού σχεδιασμού και αγοράς.
- Αυτή η συνεργασία υιοθετήθηκε ως μέσο γρήγορης οικονομικής ανάπτυξης σε συνθήκες οξυμένου διεθνούς ανταγωνισμού.
- Καθοριστικό ρόλο έπαιξαν παράγοντες όπως η έλλειψη πρώτων υλών (και συνεπώς η ανάγκη οργανωμένης κατανομής τους) και η επιδίωξη αποφυγής της κυριαρχίας των δυτικών επιχειρήσεων.
- Η οικονομική στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν η ακριβώς αντίθετη από αυτήν που πρότειναν οι αμερικανικές κατοχικές δυνάμεις μεταπολεμικά, που συνιστούσαν την εξειδίκευση σε προϊόντα που απαιτούσαν πολύ εργασία, λόγω της ύπαρξης μεγάλου εργατικού δυναμικού.

Το «σιδηρούν τρίγωνο» του ενδεικτικού σχεδιασμού

Οικονομική Υπηρεσία Σχεδιασμού

- Χάρασσε τον μακροοικονομικό και αναπτυξιακό προγραμματισμό.
- Καθόριζε αναπτυξιακούς στόχους, επενδυτικές προτεραιότητες και πενταετή σχέδια.
- Συντόνιζε τη συνοχή ανάμεσα σε υπουργεία, επιχειρήσεις και τράπεζες.

Υπουργείο Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας (MITI)

- Υπεύθυνο για την εφαρμογή του ενδεικτικού σχεδιασμού και για τον εντοπισμό των αναγκών των Keiretsu.
- Καθοδήγησε τη μεταπολεμική εκβιομηχάνιση με επιλογή στρατηγικών τομέων.
- Ρύθμιζε εισαγωγές, εξαγωγές και πρόσβαση σε πόρους και τεχνολογία.

Υπουργείο Οικονομικών

- Καθόριζε τον κρατικό προϋπολογισμό και επέβλεπε το τραπεζικό σύστημα.
- Εξασφάλιζε ότι οι δημόσιες επενδύσεις και τα χρηματοδοτικά εργαλεία στήριζαν τους στόχους του MITI και της EPA.

Η επίδραση των πολιτισμικών-θρησκευτικών χαρακτηριστικών

Εθνοτική-πολιτισμική ομοιογένεια

- Ψηλή αντίληψη διαταξικής «εθνικής ενότητας» και προσέγγιση των στόχων του κεφαλαίου ως «εθνικών» στόχων.
- Ισχυρός οικονομικός εθνικισμός: Η επιτυχία της εταιρίας και του κράτους αντιμετωπίζονταν ως προσωπικό και «εθνικό» καθήκον.
- Περιορισμένες πολιτισμικές-εθνοτικές εντάσεις
- Πνεύμα «κοινωνικού εταιρισμού» στις σχέσεις κράτους-καπιταλιστών-εργαζομένων.

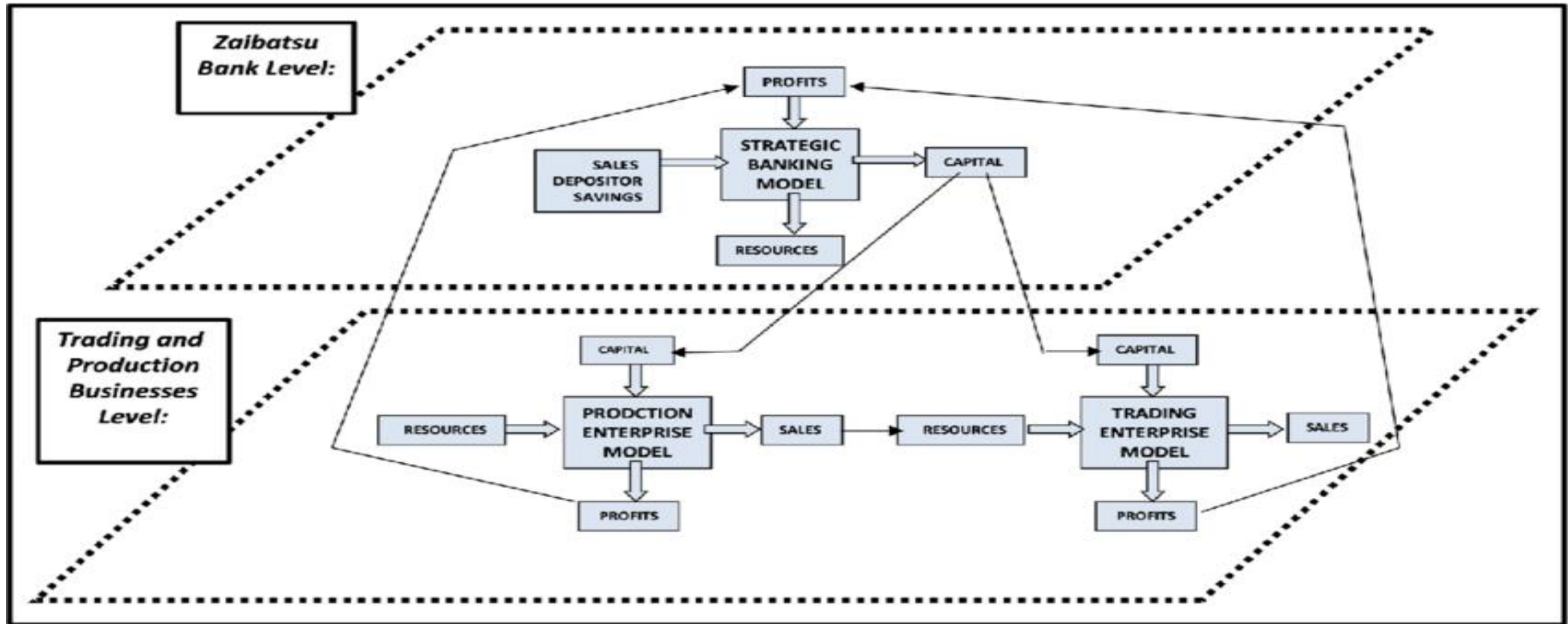
Σιντοϊσμός-Κομφουκιανισμός-Βουδισμός

- Αυτοθυσία, εργατικότητα και πειθαρχία: πολύ μακρές ώρες εντατικής δουλειάς.
- Ιεραρχία και πίστη στην εταιρεία: «εταιρική οικογένεια».
- Συλλογικότητα (αντί ατομικισμού) στις σχέσεις κράτους-εταιρειών-εργαζομένων.
- Σεβασμός προς τη μάθηση και την αυτοβελτίωση.

Zaibatsu (1868-1945): Το όχημα της ιαπωνικής εκβιομηχάνισης

- **Ορισμός:** Δίκτυα συνεταιρισμένων εταιρειών ιδιοκτησίας λίγων πλούσιων οικογενειών.
- **Εδραίωση:** Κάποιοι έμποροι και οικογένειες Samurai, αξιοποιώντας τα εμπορικά δίκτυα και τις κυβερνητικές διασυνδέσεις τους, ίδρυσαν τράπεζες γύρω από τις οποίες ίδρυσαν ή απέκτησαν άλλες εταιρίες.
- **Ρόλος κράτους:** Αξιοποίηση ως όχημα της πολιτικής εκβιομηχάνισης-εκσυγχρονισμού.
- **Δομή:** Πυραμιδική με έλεγχο μετοχικού πακέτου μικρότερων εταιριών από τις μεγαλύτερες. Στο κέντρο κάθε ομίλου μία τράπεζα.
- **Εσωτερικές σχέσεις:** Αξιοποίηση φεουδαρχικής κουλτούρας: έμφαση σε ιεραρχία και αφοσίωση.
- **Τα πιο μεγάλα Zaibatsu:**
 1. **Mitsui:** Τράπεζες, βιομηχανία, εξόρυξη, εσωτερικό και διεθνές εμπόριο, ακίνητα και κατασκευές, ενέργεια, τρόφιμα, μεταφορές.
 2. **Mitsubishi:** Ναυπηγική, αεροπορική βιομηχανία, ναυτιλία, εξόρυξη, βαριά βιομηχανία, τράπεζες, ασφάλειες, μεταφορές.
 3. **Sumitomo:** Μεταλλουργία, χημική-φαρμακευτική βιομηχανία, τράπεζες, ενέργεια, μεταφορές, ακίνητα-κατασκευές.
 4. **Yasuda:** Τράπεζες, ασφάλειες, χρηματιστηριακές δραστηριότητες, συμμετοχές σε μετοχική σύνθεση βιομηχανιών.

Η δομή των Zaibatsu

Betz, F. (2018), Capital Structures: Vectorizing the Harrod-Domar Model in Macro-Economics. *Theoretical Economics Letters*, 8, p. 2695

Από τα προπολεμικά Zaibatsu στα μεταπολεμικά Keiretsu

Χαρακτηριστικό	Zaibatsu	Keiretsu
Ιδιοκτησία / Έλεγχος	Οικογενειακό μονοπώλιο, κεντρικός έλεγχος από την οικογένεια	Ανεξάρτητες εταιρείες, συνδεδεμένες μέσω μετοχών και συνεργασιών
Δομή	Κάθετη (vertical integration), με ιεραρχία γύρω από την οικογένεια	Οριζόντια (horizontal integration), ισότιμες σχέσεις μεταξύ εταιρειών
Σχέση με τράπεζες	Η οικογένεια ελέγχει τράπεζα που χρηματοδοτεί όλες τις επιχειρήσεις	Κύρια τράπεζα συνδέει εταιρείες, αλλά χωρίς πλήρη έλεγχο
Σχέση με κράτος	Ισχυρή πολιτική και στρατιωτική επιρροή	Συνεργασία με κράτος, χωρίς οικογενειακή πολιτική επιρροή
Στόχος / Φύση	Συγκέντρωση πλούτου και δύναμης σε μια οικογένεια	Δίκτυο συνεργασίας για σταθερότητα και κοινή ανάπτυξη
Παραδείγματα	Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo, Yasuda	Mitsubishi Group, Mitsui Group, Sumitomo Group, Fuyo Group

Από τα προπολεμικά Zaibatsu στα μεταπολεμικά Keiretsu

Ιστορικό Zaibatsu	Σήμερα ως Keiretsu	Σημαντικές εταιρείες
Mitsubishi	Mitsubishi Group	Mitsubishi Corporation, Mitsubishi Heavy Industries, MUFG Bank
Mitsui	Mitsui Group	Mitsui & Co., Sumitomo Mitsui Banking Corporation (μέρος), Mitsui Chemicals
Sumitomo	Sumitomo Group	Sumitomo Corporation, Sumitomo Electric, Sumitomo Mitsui Banking Corporation
Yasuda	Μέρος του Fuyo Group	Fuji Bank (ενσωματώθηκε στην Mizuho), ασφαλιστικές εταιρείες

Zaibatsu και Keiretsu

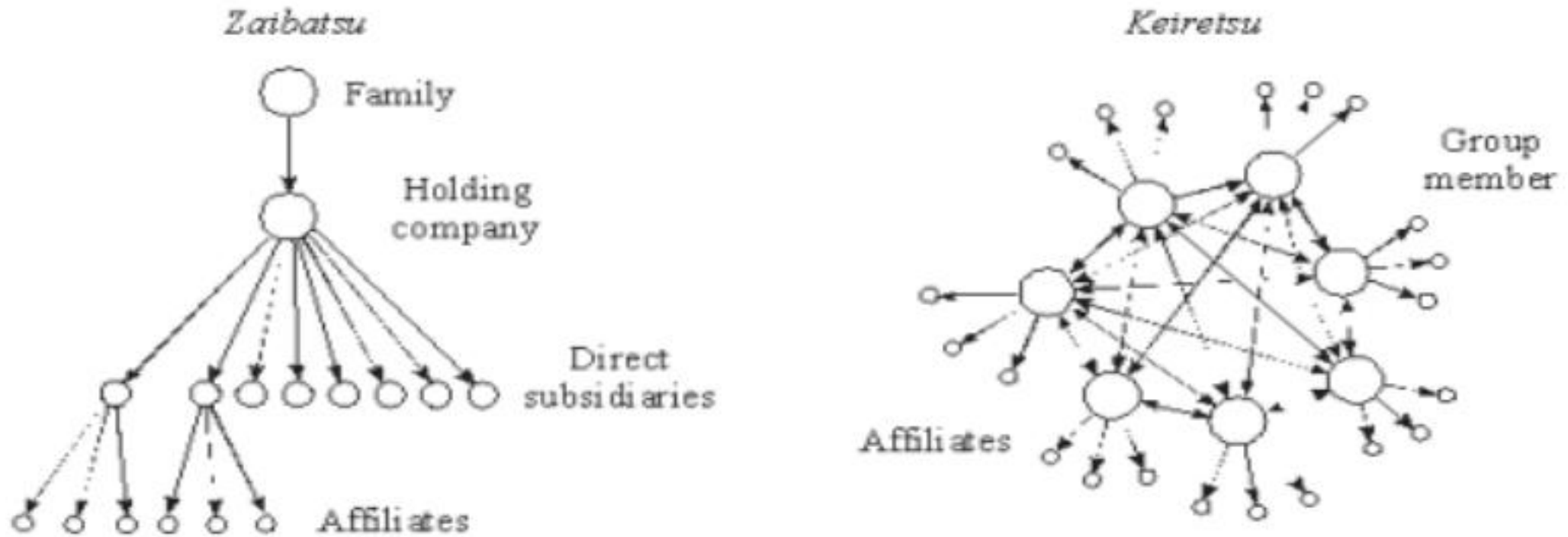

Figure 2. *Zaibatsu* vs. *keiretsu*

Source: [Yonekura 1985, p. 64].

Οριζόντια και κάθετα Keiretsu

Πτυχή	Κάθετα Keiretsu	Οριζόντια Keiretsu
Βασική δομή	Ιεραρχική σχέση γύρω από μία μεγάλη βιομηχανική εταιρεία (συνήθως αυτοκινητοβιομηχανία ή ηλεκτρονική).	Δίκτυο μεγάλων εταιρειών που συνδέονται μέσω κοινών μετοχικών συμμετοχών και μιας κύριας τράπεζας.
Κεντρικός πυρήνας	Μία «μητρική» επιχείρηση και οι προμηθευτές/υπεργολάβοι της.	Μία μεγάλη τράπεζα και ένα σύνολο ανεξάρτητων, ισότιμων επιχειρήσεων.
Παράδειγμα τομέα	Toyota Group, Nissan Group	Mitsubishi Group, Mitsui Group, Sumitomo Group
Κλάδοι δραστηριότητας	Κυρίως βιομηχανικοί – παραγωγή, αυτοκινητοβιομηχανία, ηλεκτρονικά.	Πολυκλαδικοί – βιομηχανία, εμπόριο, χρηματοοικονομικά, ασφάλειες, ενέργεια.
Τύπος σχέσης	Κάθετη αλυσίδα παραγωγής και προμηθειών.	Οριζόντια συνεργασία μεταξύ ισότιμων εταιρειών.
Στόχος	Αποδοτικότητα, μείωση κόστους, σταθερές σχέσεις προμηθειών.	Αλληλοστήριξη μέσω μετοχών και τραπεζικών δεσμών, οικονομική σταθερότητα.

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ιαπωνίας

- Κυρίαρχη η **χρηματοδότηση μέσω τραπεζών**, όχι μέσω αγορών κεφαλαίου.
- **Κυριαρχία λίγων τεράστιων τραπεζών** που βρίσκονται στην καρδιά κάθε Zaibatsu-Keiretsu με αμοιβαία μετοχική σύνθεση ανάμεσα σε τράπεζες και λοιπές επιχειρήσεις, κάτι συνεπάγεται σταθερές και μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ τους.
- **Το κράτος καθοδηγεί τη ροή κεφαλαίων** μέσω ρυθμίσεων, κινήτρων και διοικητικής καθοδήγησης.
- Σε αντίθεση με την ΕΚΤ και τη FED, **η Τράπεζα της Ιαπωνίας έχει περιορισμένη ανεξαρτησία** στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής αφού από την ίδρυση της το 1882 μέχρι και σήμερα έχει ρητά ως πρωταρχικό σκοπό όχι τη σταθερότητα των τιμών, αλλά την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της χρηματοδότησης των στρατηγικών βιομηχανιών.
- Η Ιαπωνία χαρακτηρίζεται από **ψηλό δείκτη ιδιωτικών αποταμιεύσεων** (λόγω παραγόντων όπως οι πολύ χαμηλές συντάξεις και δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης, οι πολύ ψηλές ζητούμενες προκαταβολές για αγορά σπιτιού κλπ.) που αξιοποιούνται για τη στήριξη των εγχώριων επενδύσεων.
- Μετά το 1990, **σταδιακή απορρύθμιση και αναδιάρθρωση χρηματοπιστωτικού τομέα** και αύξηση του ρόλου της χρηματοδότησης μέσω αγοράς κεφαλαίου.

Εργασιακές σχέσεις στη μεταπολεμική Ιαπωνία

1. Μεταπολεμικά, υπήρχε σημαντική εργατική μαχητικότητα και αντιπαράθεση με τους καπιταλιστές. Προς στήριξη των καπιταλιστών, το κράτος χτύπησε οικονομικά- πολιτικά- κατασταλτικά τα ριζοσπαστικά σωματεία και καθοδήγησε την ανάπτυξη των πειθήνιων σωματείων που ήταν οργανωμένα σε στενή επιχειρησιακή βάση.
2. Δια βίου απασχόληση στην ίδια εταιρεία [αν και κάλυπτε μόνο το 35% των εργαζομένων (σήμερα περίπου 25%) και πάντα με ρητή εξαίρεση γυναικών και συμβασιούχων εργαζομένων].
3. Καθορισμός αποδοχών και προαγωγών με βάση την αρχαιότητα, την προϋπηρεσία και την αφοσίωση (όχι κυρίως την απόδοση).
4. Εσωτερική κατάρτιση και πολυδεξιότητα.
5. Ισχυρή εταιρική κουλτούρα.
6. Συστήματα bonus και εταιρικής πρόνοιας που ενισχύουν τη δέσμευση του εργαζόμενου στην εταιρεία.

- Έμφαση στη σταθερότητα και την αφοσίωση αντί της ευελιξίας και της κινητικότητας.
- Το μοντέλο αυτό σήμερα φθίνει λόγω οικονομικής στασιμότητας, όξυνσης διεθνούς ανταγωνισμού και δημογραφικών πιέσεων

Η ιδιαιτερότητα των απεργιών στην Ιαπωνία

Περιβραχιόνιο που γράφει «απεργία»

Αύγουστος 2023: Η πρώτη κανονική απεργία μετά από 61 χρόνια

Η επέκταση του ιαπωνικού τρόπου εκβιομηχάνισης

Πτυχή	Zaibatsu (Ιαπωνία)	Chaebol (Νότια Κορέα)
Περίοδος ανάπτυξης	Τέλη 19ου αιώνα – 1945	Από τη δεκαετία του 1960 και μετά
Πολιτικό πλαίσιο	Αυτοκρατορικό, στρατιωτικοποιημένο κράτος	Αναπτυξιακό, αυταρχικό αντικομμουνιστικό κράτος
Ιδιοκτησία και έλεγχος	Οικογενειακός έλεγχος (δυναστείες όπως Iwasaki, Mitsui)	Οικογενειακός έλεγχος (δυναστείες όπως Lee, Chung)
Δομή	Κάθετη ολοκλήρωση: τράπεζες + βιομηχανίες + εμπόριο	Κάθετη ολοκλήρωση: βιομηχανία + υπηρεσίες + εξαγωγές
Χρηματοδότηση	Ίδιες τράπεζες εντός του ομίλου	Κρατική πίστωση και προστασία από το αναπτυξιακό κράτος
Σχέση με το κράτος	Πολιτικές και στρατιωτικές διασυνδέσεις	Στενή συνεργασία με το κράτος και κυβερνητικά προγράμματα
Οικονομικός ρόλος	Οδήγησαν τη βιομηχανική εκσυγχρόνιση (Μεϊτζί)	Κινητήριο δύναμη της ταχείας εκβιομηχάνισης (1960s–1980s)
Μεταπολεμική εξέλιξη	Διαλύθηκαν, επανεμφανίστηκαν ως keiretsu (οριζόντια δίκτυα)	Διατηρήθηκαν και ενισχύθηκαν, με οικογενειακή συνέχεια
Παραδείγματα	Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo, Yasuda	Samsung, Hyundai, LG, SK Group

Εξέλιξη του Ιαπωνικού εργασιακού μοντέλου

Παράμετρος	Μεταπολεμική περίοδος (1950–1990)	Σύγχρονη περίοδος (1990–σήμερα)
Δια βίου απασχόληση	Κυρίαρχο σύστημα, θεμέλιο της σταθερότητας και της εταιρικής ταυτότητας	Σταδιακή αποδυνάμωση – αυξάνεται η προσωρινή, μερική και συμβασιούχα εργασία (ιδίως νέοι & γυναίκες)
Αρχαιότητα	Βασικό κριτήριο προαγωγής και αμοιβής	Συχνές αξιολογήσεις με βάση την απόδοση
Εταιρική αφοσίωση	Πολύ ισχυρή – ο εργαζόμενος ταυτίζεται με την εταιρεία	Εξασθενεί λόγω μειωμένης ασφάλειας και αυξημένου στρες
Εσωτερική κατάρτιση	Εκτεταμένη· οι εταιρείες εκπαιδεύουν εργαζομένους «από το μηδέν»	Σε μικρότερη κλίμακα λόγω εξωτερικών προσλήψεων και κόστους
Συνδικάτα ανά εταιρεία	Ισχυρά, συνεργατικά, διαπραγματεύονταν μπόνους και αυξήσεις	Αποδυναμώθηκαν με την ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας
Εταιρική πρόνοια / μπόνους	Πολύ εκτεταμένη	Διατηρείται σε μεγάλες εταιρείες, αλλά όχι στα μικρότερα ή επισφαλή επαγγέλματα

3. Ποιες είναι οι οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η σημερινή Ιαπωνία;

Οι σημερινές οικονομικές προκλήσεις

1. Μακροχρόνια Στασιμότητα και χαμηλός πληθωρισμός

- Πολύ χαμηλή οικονομική ανάπτυξη εδώ και δεκαετίες.
- Πληθωρισμός κοντά στο 0% ή ακόμα και αρνητικός.

2. Τεράστιο δημόσιο χρέος

- Δημόσιο χρέος κοντά στο 240% του ΑΕΠ.
- Περιορίζει τη δυνατότητα δημοσιονομικών παρεμβάσεων και επενδύσεων

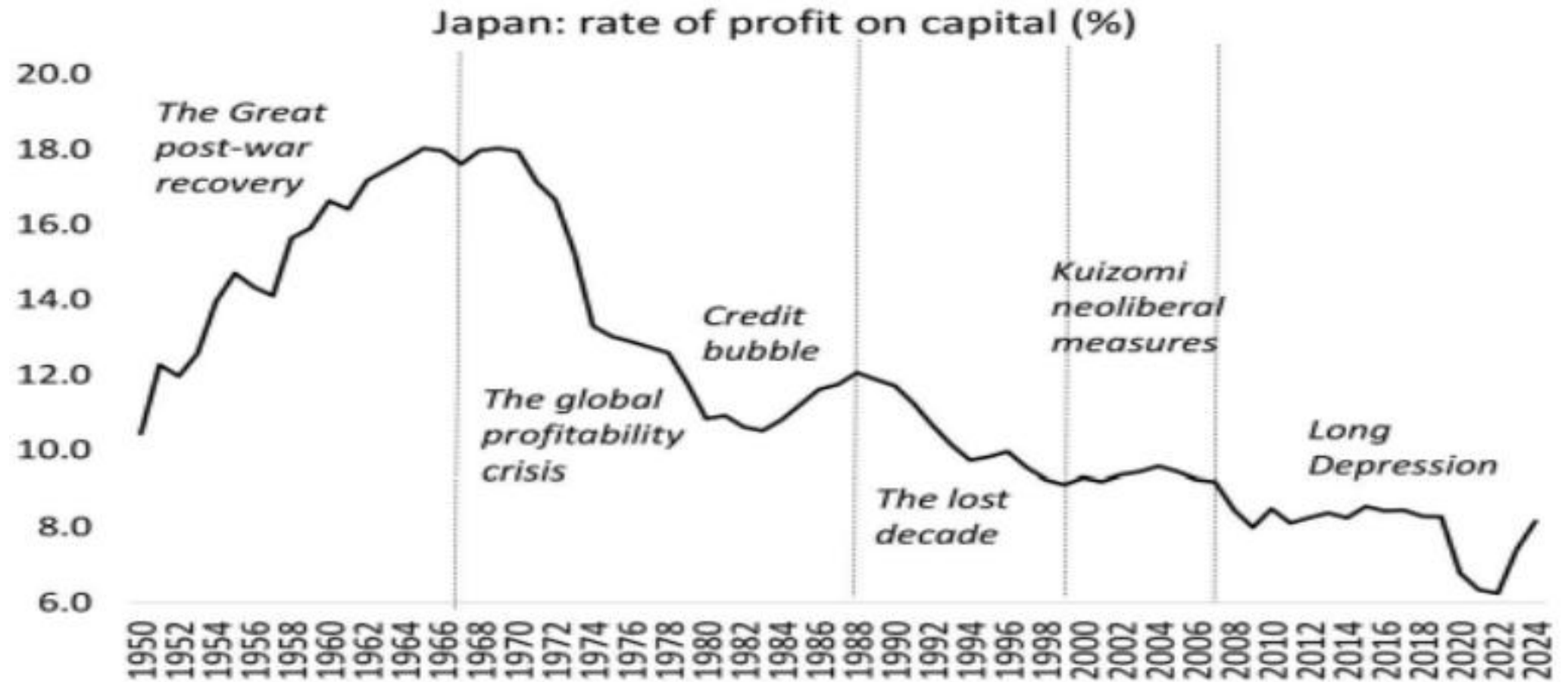
3. Ευαλωτότητα σε διεθνείς οικονομικές κρίσεις

- Λόγω του έντονου εξαγωγικού προσανατολισμού, είναι ευάλωτη σε διεθνείς οικονομικές κρίσεις, εμπορικούς πολέμους και διαταραχές εφοδιασμού.

4. Έλλειψη εργατικού δυναμικού και καινοτομίας

- Οξυμμένη υπογεννητικότητα.
- Σημαντική επιβράδυνση τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομιών.

Η διαχρονική πορεία του ποσοστού κέρδους

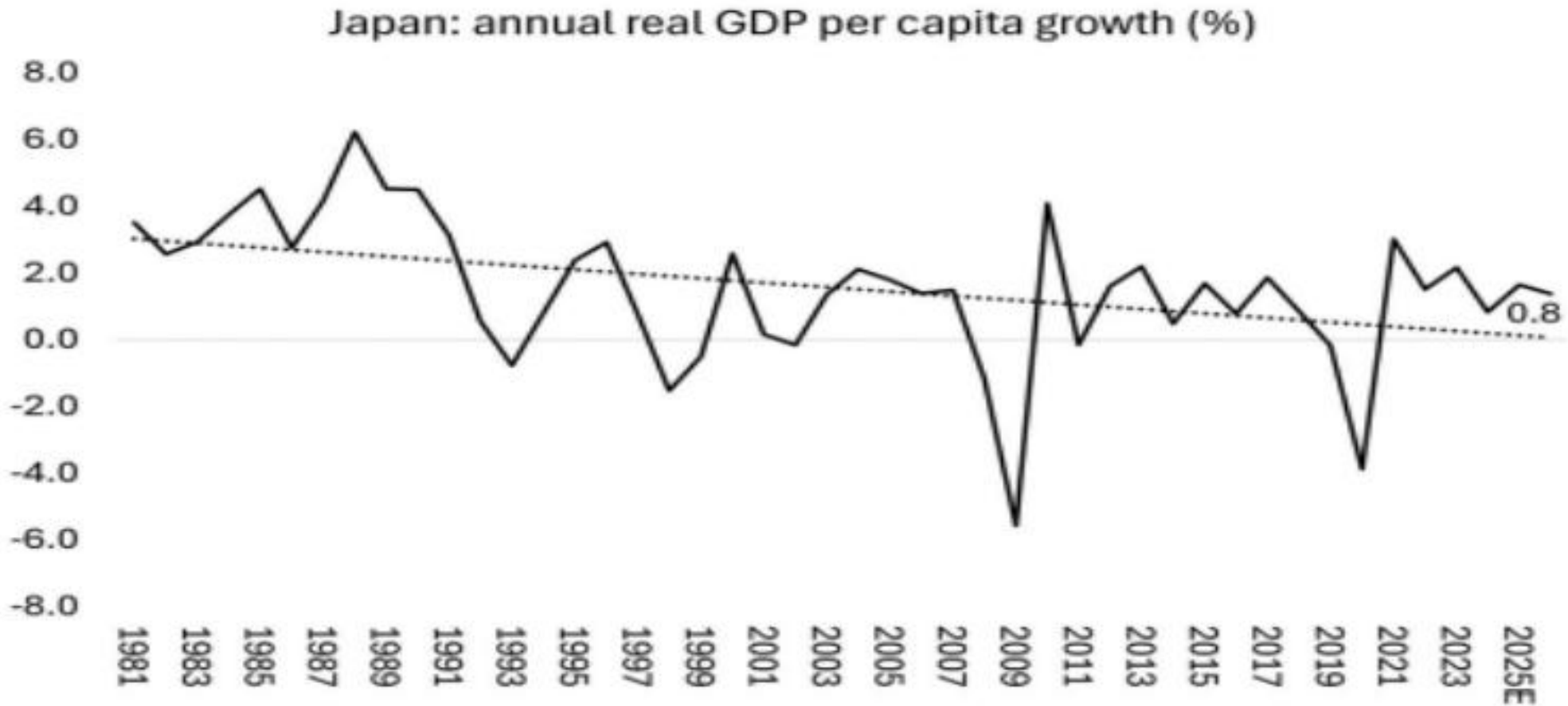
Source: EWPT series, AMECO, author

Η νωχελική αύξηση της παραγωγικότητας

Source: TED

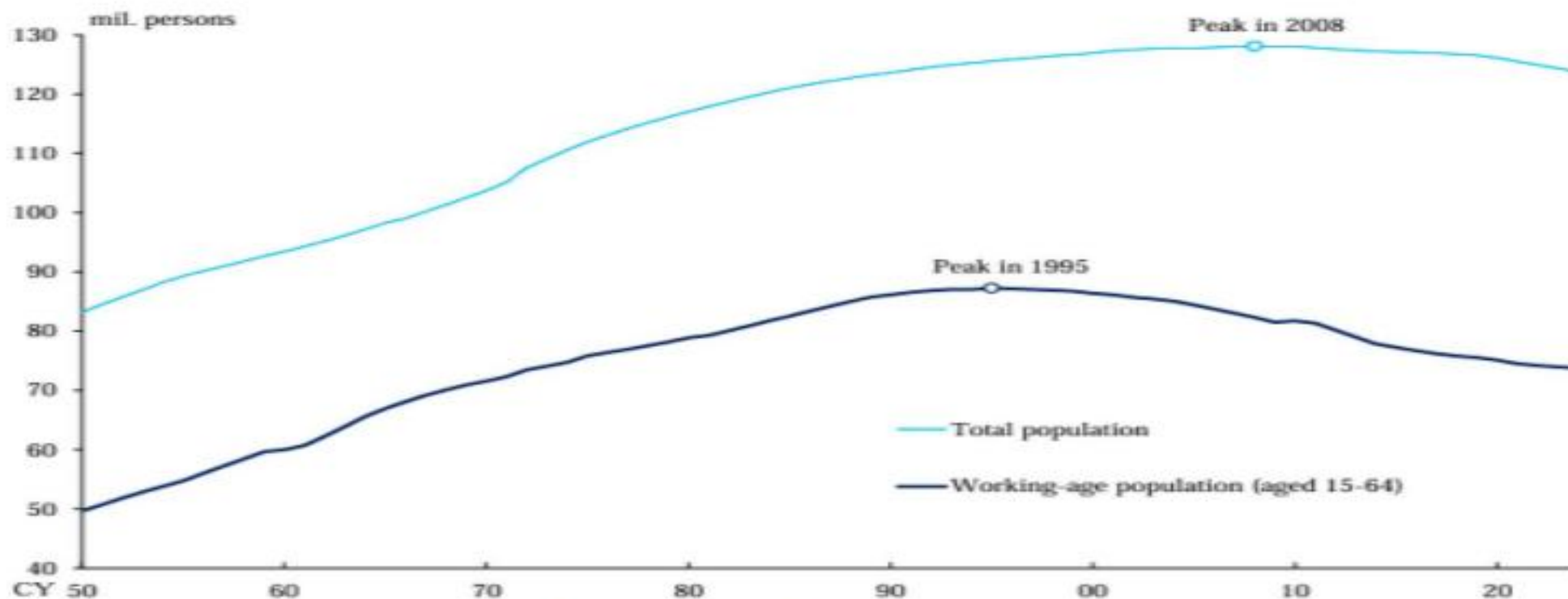
Ο ρυθμός μεταβολής του ΚΚ ΑΕΠ

Source: IMF

Οι πληθυσμιακές τάσεις

Japan's Population Trends

Source: Japan Ministry of Internal Affairs and Communications

4. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των «ισλαμικών» οικονομιών;

Γενικά χαρακτηριστικά «ισλαμικών» καπιταλιστικών οικονομιών

- Επίκληση των (μουσουλμανικών) θρησκευτικών αρχών λειτουργίας της οικονομίας και της εμπορικής δραστηριότητας του ίδιου του Μωάμεθ.
- Το ισλαμικό σύστημα βασίζεται σε μία σειρά από κανονισμούς και νόμους, γνωστούς ως Sharia, που προέρχονται από το Κοράνι: έγκριση λειτουργίας ελεύθερης αγοράς και ατομικής ιδιοκτησίας αλλά και αναγκαιότητα σημαντικής αναδιανομής.
- Τυπικά, ο στόχος είναι μία κάποια οικονομική δικαιοσύνη στην κοινωνία, η οποία δεν διασφαλίζεται από οικονομίες δυτικού τύπου.
- Το ισλαμικό κράτος πρέπει να εγγυάται ένα επίπεδο διαβίωσης που διασφαλίζει την ικανοποίηση των βασικών αναγκών.
- Οι χώρες που έχουν υιοθετήσει τους κανόνες της Sharia είναι οι εξής: Ιράν, Πακιστάν, Σουδάν, Σαουδική Αραβία, Κατάρ, Αφγανιστάν (οι δύο πρώτες και συνταγματικά)

Βασικοί οικονομικοί κανόνες της Sharia

1. Απαγόρευση κάθε είδους τόκου.
2. Υιοθέτηση του zakat (ελεημοσύνη) ως εθελοντική αναδιανομή εισοδήματος προς τους φτωχούς.
3. Αποδοχή και έγκριση σκληρής εργασίας και εμπορίου.
4. Περιορισμός υπερβολικού οικονομικού κινδύνου (gharar).
5. Προστασία από ανισοκατανομή εισοδήματος, αισχροκέρδεια και στήριξη συμμετοχής εργαζομένων στα κέρδη των επιχειρήσεων και προώθηση «συνεργασίας» εργοδοτών-εργαζομένων.
6. Συνδυασμός υλικών και μη υλικών (κυρίως θρησκευτικών) κινήτρων.
7. Απαγόρευση κατανάλωσης χοιρινού κρέατος και αλκοόλ.

Συνέπειες απαγόρευσης τόκου για το τραπεζικό σύστημα

- Σε Ιράν και Πακιστάν, το Σύνταγμα απαιτεί από τις τράπεζες πλήρη συμμόρφωση με τον Ισλαμικό νόμο, συνεπώς πλήρη απαγόρευση τόκου, κάτι που ισχύει ακόμα και για τα παραρτήματα ξένων τραπεζών.
- Στις άλλες ισλαμικές οικονομίες, το Ισλαμικό τραπεζικό σύστημα συνυπάρχει με το συμβατικό σύστημα, δυτικού τύπου.
- Σε συνθήκες έλλειψης τόκου, η Ισλαμική ανταμοιβή για το δανεισμό κεφαλαίων βασίζεται στην κατανομή των κερδών (ή ζημιών) και του κινδύνου ανάμεσα σε δανειστές και δανειζόμενους μέσω της κατοχής μετοχών των δανειζόμενων επιχειρήσεων από τις δανείστριες τράπεζες (συμβόλαια Mudarabah).
- Για παράδειγμα, η Ισλαμική Τράπεζα Ανάπτυξης που ιδρύθηκε το 1974 για να προωθήσει τις αρχές του Κορανίου στα οικονομικά των χωρών-μελών, δεν δανείζει (με την έννοια που το ξέρουμε στη Δύση), αλλά χρηματοδοτεί πρότζεκτ ανάπτυξης ως ανταμοιβή για ένα μερίδιο στα κέρδη.
- Η Ισλαμική τραπεζική έχει παρουσία σε περισσότερες από 60 χώρες σε όλο τον κόσμο.

5. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της Ιρανικής οικονομίας;

Πετρέλαιο και πολιτικές αλλαγές στο Ιράν

1951: Κοινοβουλευτική εκλογή του πρωθυπουργού Mohammad Mosaddegh ο οποίος κρατικοποίησε την πετρελαϊκή βιομηχανία της χώρας από τη βρετανική BP.

1953: Μετά από πραξικόπημα που οργάνωσαν η CIA και η MI6, επιβλήθηκε η εξουσία του Σάχη που παρέδωσε την εξόρυξη, παραγωγή και εξαγωγή πετρελαίου σε μία κοινοπραξία αμερικάνικων, βρετανικών, γαλλικών και ολλανδικών πετρελαϊκών εταιρειών.

1979: Ανατροπή του Σάχη από την «Ισλαμική Επανάσταση» και πλήρης κρατικοποίηση της εταιρείας πετρελαίου.

Το οικονομικό πρόγραμμα της «Ισλαμικής Επανάστασης»

Διακηρυγμένοι στόχοι:

1. Απεξάρτηση από ξένες επιχειρήσεις και κράτη.
2. Επαναφορά εθνικού ελέγχου στους φυσικούς πόρους.
3. Κοινωνική δικαιοσύνη σύμφωνα με τις αρχές του Ισλάμ.
4. Περιορισμός των ανισοτήτων και υποστήριξη των φτωχότερων στρωμάτων.

Βασικά μέτρα

1. Εθνικοποιήσεις τραπεζών, ασφαλιστικών και μεγάλων βιομηχανιών.
2. Ίδρυση Ισλαμικών Ιδρυμάτων (Bonyads) για αναδιανομή πλούτου.
3. Έλεγχος τιμών και κρατικές επιδοτήσεις βασικών αγαθών.
4. Αναδιανομή γης σε αγρότες και ενίσχυση της αυτάρκειας.
5. Ενδεικτικός σχεδιασμός μέσω πενταετών αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Ο ενδεικτικός σχεδιασμός στη μεταπολεμική Γαλλία και το Ιράν της «Ισλαμικής Εανάστασης»

Παράμετρος	Γαλλία	Ιράν
Μορφή σχεδιασμού	Ενδεικτικός	Ενδεικτικός με ιδεολογική διάσταση (ισλαμική οικονομία)
Θεσμική βάση	Τεχνοκρατική – οικονομική	Θρησκευτική – πολιτικοθεοκρατική
Συμμετοχή ιδιωτικού τομέα	Υψηλή (συντονισμός)	Πιο περιορισμένη και ιεραρχικά ελεγχόμενη
Ρόλος κράτους	Συντονιστής και επενδυτής	Κυρίαρχος και καθοδηγητής
Κύριος στόχος	Ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα	Αυτάρκεια και κοινωνική δικαιοσύνη

Τα Boynads («ιδρύματα»)

1. Ορισμός:

- Ημικρατικοί θρησκευτικοί οργανισμοί που διαχειρίζονται εθνικοποιημένες περιουσίες και κεφάλαια για «φιλανθρωπικούς» και αναδιανεμητικούς σκοπούς.
- Εποπτεύονται άμεσα από τον Ανώτατο Ηγέτη, όχι από την κυβέρνηση.

2. Προέλευση και εξέλιξη:

- Ιδρύθηκαν μετά την Επανάσταση του 1979, πάνω σε περιουσίες που κατασχέθηκαν από τον Σάχη και τις ελίτ.
- Αντικατέστησαν τα προεπαναστατικά φιλανθρωπικά ιδρύματα του κράτους.
- Έγιναν μεγάλοι οικονομικοί όμιλοι, ενεργοί σε εμπόριο, βιομηχανία, κατασκευές, αγροτική παραγωγή και τραπεζικές δραστηριότητες.

3. Οικονομικός ρόλος:

- Ελέγχουν έως και 20% του ΑΕΠ του Ιράν (ανεπίσημες εκτιμήσεις).
- Φοροαπαλλαγές και χαμηλή διαφάνεια.
- Παίζουν ρόλο παράλληλου οικονομικού τομέα εκτός κρατικού προϋπολογισμού.

Τα βασικά ερωτήματα του μαθήματος

1. Πως μετεξελίχθηκε η φεουδαρχική Ιαπωνία σε ένα σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος;
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά και οι αιτίες του Ιαπωνικού οικονομικού «θαύματος»;
3. Ποιες είναι οι οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η σημερινή Ιαπωνία;
4. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των «ισλαμικών» οικονομιών;
5. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της Ιρανικής οικονομίας;